

STUDIA WILANOWSKIE

XXIV

WARSZAWA 2017

MUZEUM PALACU
Króla Jana III
W WILANOWIE

W 1995 roku przedstawiciele instytucji kultury zarządzających kilkoma najbardziej znanymi pałacami i zamkami królewskimi w Europie zebrali się, aby utworzyć sieć europejskich rezydencji królewskich, zarejestrowaną później (od 2001) jako Association des Résidences Royales Européennes, w skrócie ARRE. Stowarzyszenie (z siedzibą w Wersalu) szybko stało się platformą współpracy umożliwiającą reprezentantom tych instytucji zarówno wymianę doświadczeń w dziedzinie konserwacji i zarządzania bezcennymi zasobami dziedzictwa powierzonymi ich opiece, jak i upowszechnianie wiedzy o historii i kulturze europejskiej wśród milionów gości, którzy odwiedzają te rezydencje każdego roku.

Obecnie Stowarzyszenie ARRE tworzą 24 instytucje kultury reprezentujące ponad 80 królewskich pałaców i zamków z 15 krajów: Austrii (Schloss Schönbrunn), Belgii (Palais de Charles Quint), Danii, Hiszpanii (Patrimonio Nacional), Holandii (Het Loo Paleis), Francji (Versailles, Chambord, Compiègne), Monako, Niemiec (Stiftung Preußische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg), Polski (Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Zamek Królewski w Warszawie oraz Muzeum Łazienki Królewskie), Portugalii (Mafra i Parques de Sintra – Monte da Lua), Rosji (Peterhof i Kreml), Szwecji, Wielkiej Brytanii (Historic Royal Palaces – Hampton Court, Tower of London, Kensington Palace, Kew Gardens i Hillsborough Castle), Węgier (Gödöllő) i Włoch (Venaria Reale, Racconigi, Turyn, Caserta i Neapol). Do Stowarzyszenia mogą należeć pałace i zamki otoczone ogrodami i parkami; warunkiem jest ich otwartość, dostępność dla publiczności i prowadzenie programów edukacyjnych.

Wielka liczba specjalistów oraz multidyscyplinarne zespoły pracowników rezydencji królewskich w różnych krajach każdego dnia stawiają czoła podobnym wyzwaniom w obszarze konserwacji, ochrony zbiorów i bezpieczeństwa, którego zapewnienie staje się krytycznie ważne. Celem statutowym Stowarzyszenia jest wymiana doświadczeń i sposobów rozwiązywania konkretnych problemów, upowszechnianie efektów badań naukowych, wspólna realizacja projektów kulturalnych i edukacyjnych, budowanie partnerstwa i wzajemna promocja. Członkowie Stowarzyszenia stawiają sobie za cel promowanie wartości dziedzictwa zarówno w relacjach z administracją publiczną i politykami, którzy kreują programy wspólnotowe Unii Europejskiej, jak też z organizacjami i ośrodkami opiniotwórczymi, a także publicznością – szerokim gronem odbiorców. Wielki nacisk kładziony jest na podnoszenie świadomości społeczeństwa i wiedzy o roli wspólnego europejskiego dziedzictwa, które spaja różnorodne tradycje i lokalne odrębności, prowadząc do porozumienia ponad podziałami. Muzeum Pałacu w Wilanowie zo-

KOMUNIKAT

ARRE, CZYLI W SIECI MUZEÓW EUROPEJSKICH

Elżbieta Grygiel

stało zaproszone do współpracy ze Stowarzyszeniem Europejskich Rezydencji Królewskich w początku 2006 roku i stało się jego pełnoprawnym członkiem od czerwca tego roku.

Sekretariat Stowarzyszenia znajduje się w Wersalu, a prezydent L'Établissement public du château, du musée et du domaine national de Versailles – obecnie Catherine Pegard – jest *ex-officio* prezydentem Stowarzyszenia, podczas gdy dyrektor muzeów Wersalu i Trianon jest jego sekretarzem generalnym. Od grudnia 2016 roku funkcję tę pełni Laurent Salomé. Decyzje związane z działalnością programową, finansami i wyborem członków Zarządu podejmuje się podczas walnego zgromadzenia, które odbywa się corocznie w kolejnych rezydencjach członkowskich. W prace Zarządu zaangażowani są także dwaj wiceprezydenci: prof. Hartmut Dorgerloh, dyrektor Stiftung Preußische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg, i Axel Harms z Danish Royal Collections. Ponadto w Zarządzie pracują dr António Nunes Pereira, dyrektor Palácio Nacional da Pena, dr Tamás Ujváry, dyrektor Gödöllői Királyi Kastély, i Elżbieta Grygiel z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie (od 2008 r., w trzeciej już kadencji).

„Technical meetings” – warsztaty organizowane przez i dla specjalistów z ARRE cztery razy w roku, w różnych rezydencjach dysponujących największym potencjałem w konkretnym obszarze problemowym – są platformą wymiany informacji i doświadczeń między specjalistami z różnych krajów (w obszarze badań naukowych, konserwacji, dokumentacji, programów edukacyjnych, komunikacji społecznej, bezpieczeństwa i innych). Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie aktywnie uczestniczy w pracach ARRE i deleguje swoich pracowników do udziału w warsztatach, odpowiednio do ich specjalizacji zawodowych. Członkostwo w ARRE umożliwia także występowanie o dotacje ze środków unijnych na realizację programów badawczych, organizację konferencji naukowych, staży i szeroko pojętej wymiany kulturalnej (w ramach programu Culture 2007, Leonardo da Vinci i innych).

Wybór tematów warsztatów zależy od członków Stowarzyszenia, od potrzeb instytucji i zatrudnionych w nich osób działających w określonym środowisku. Dlatego te krótkie spotkania (półtora do dwóch dni) organizowane w różnych krajach są zwykle czasem bardzo intensywnej wymiany doświadczeń, zadawania pytań i szukania rozwiązań dla konkretnych problemów. Oto niektóre warsztaty i projekty – „technical meetings” – realizowane w ramach ARRE z udziałem polskich specjalistów – pracowników Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie:

- „Learning activities”: 21–22 września 2017 roku w Muzeum Łazienki Królewskie odbyło się spotkanie poświęcone edukacji muzealnej i wzmacnianiu potencjału edukacyjnego rezydencji królewskich;
- „ARRE Corporate image”: 16–17 lutego 2017 roku w Het Loo Paleis omawiano zagadnienia komunikacji społecznej w rezyden-

- cjach królewskich i potrzebę wzmocnienia promocji działań ARRE, zaś 15 lutego 2017 roku odbyło się tam spotkanie dotyczące organizacji wspólnego projektu Stowarzyszenia, nazwanego „A Place at the Royal Table”, zaplanowanego do realizacji w ramach „European Cultural Heritage Year 2018 – Sharing Heritage”;
- „Site security” w Tower of London, 5–6 grudnia 2016 roku, spotkanie poświęcone zagrożeniom terrorystycznym i bezpieczeństwu zamków i pałaców oraz publiczności;
 - „Organizing and hosting events in royal residences” – dyskusja na temat możliwości i wyzwań związanych z wydarzeniami publicznymi w rezydencjach królewskich, Château Chambord, 15–16 listopada 2016 roku;
 - „Sharing communities. Projects and practices for a shared strategy in social and digital communication and others digital uses”, czyli o strategiach komunikacji i digitalizacji, Venaria Reale, 30–31 maja 2016 roku;
 - „Let there be light! Lighting and its Impact on Historic Interiors”, czyli o oświetleniu historycznym i bezpiecznych źródłach światła stosowanych współcześnie we wnętrzach o wyjątkowej wartości i znaczeniu, Poczdam, 5–6 lutego 2015 roku;
 - „Research and royal residences”, Centre de recherche du château de Versailles, 20–21 listopada 2014 roku;
 - „Refurnishing Palaces and Castles”, Château Chambord, 16–19 listopada 2014 roku;
 - „Using GIS (Geographic Information System) to improve maintenance of a historic residence” w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 20–21 lutego 2014 roku.

Stowarzyszenie zorganizowało także w dniach 7–11 października 2014 roku międzynarodową konferencję „Authenticity in the Conservation of Historic Houses and Palace-Museums” w Compiègne, we współpracy z ICOM–DEMIST, a na koniec roku 2017 zaplanowana jest kolejna duża konferencja zatytułowana „Preventive Conservation in Historic Houses and Palace-Museums: Assessment Methodologies and Applications”, która odbędzie się w Wersalu, na zakończenie trzyletniego projektu badawczego EPICO (European Protocol in Preventive Conservation) realizowanego przez Centre de recherche du château de Versailles, Fondazione Centro per la Conservazione e il Restauro dei Beni Culturali „La Venaria Reale” i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie oraz ARRE.

Członkowie Stowarzyszenia realizują także projekty o mniejszym zasięgu, bilateralne, których dobrym przykładem są dwa seminaria zainicjowane przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, które odbyły się w Stacji Naukowej PAN w Paryżu z udziałem ekspertów francuskich: „Wilanów–Wersal. Wymiana doświadczeń między rezydencjami królewskimi”, 13 kwietnia 2012 roku, i „Stosunki polsko-

-francuskie na przełomie XVII i XVIII w. w soczewce pałacu wilanowskiego”, 18 czerwca 2013 roku. Kolejne seminarium, w którego organizację zaangażowane były dwie rezydencje, odbyło się w Stacji Naukowej PAN w Wiedniu z udziałem ekspertów austriackich: „Schönbrunn i Wilanów. Konserwacja zabytkowych tekstyliów ściennych i konserwacja zapobiegawcza w historycznych rezydencjach królewskich”, 11 marca 2013 roku.

W ramach Stowarzyszenia ARRE odbywa się też wymiana specjalistów, z której korzystają zwłaszcza młodzi pracownicy muzeum; projekt „Sharing Skills in Europe” finansowany ze środków Programu Leonardo da Vinci umożliwił 16 reprezentantom Muzeum Pałacu w Wilanowie odbycie czterotygodniowych staży w Wersalu, Hampton Court, Mafrze, Poczdamie i Schloss Schönbrunn (2010–2013). W ramach tego samego programu sześciu specjalistów z muzeów Francji i Austrii odbyło staż w Muzeum Pałacu w Wilanowie (w zakresie konserwacji prewencyjnej i opieki nad zabytkami architektury). O stażach wilanowskich pracowników można przeczytać na blogu „Leonardo w Wilanowie”: <https://leonardowwilanowie.wordpress.com/>. Wcześniej program wizyt studyjnych realizowany był w ramach „ARRE Study Days” – tygodniowego, bardzo intensywnego szkolenia dla członków ARRE w Poczdamie (2011). Z kolei projekt „Odkryjmy dziedzictwo europejskie w królewskich rezydencjach” (Discovering European Heritage in Royal Residences – DEHRR) zrealizowany w latach 2009–2011 był poświęcony edukacji muzealnej, tworzeniu programów klas dziedzictwa, ukazaniu podobieństw i różnic występujących między najbardziej prestiżowymi europejskimi rezydencjami królewskimi.

Liczne warsztaty i projekty wymiany pozwalają utrzymać dobre relacje między pracownikami królewskich rezydencji rozszanych w całej Europie i ułatwiają przepływ informacji oraz dobrych praktyk. Przedstawiciele muzeów zrzeszonych w ARRE spotykają się każdego roku w różnych pałacach na walnym zgromadzeniu, którego decyzje wyznaczają kierunki rozwoju Stowarzyszenia i konkretne projekty do realizacji w kolejnych latach. Ostatnie spotkanie odbyło się w Hillsborough Castle w Irlandii Północnej w maju 2017 roku, a wcześniejsze między innymi w Venaria Reale (maj 2016), Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie (maj 2015), w Mafrze (maj 2014). Podczas walnych zebrań przyjmuje się także nowych członków – stałych i stowarzyszonych.

Naczynia połączone – ten model najlepiej oddaje formy współpracy licznych muzeów w ramach Stowarzyszenia, które od połowy 2017 roku działa pod nazwą Network of European Royal Residences. Różnimy się pięknie i stale wyrównujemy poziom wiedzy, wymieniamy się doświadczeniami. Ta wymiana jest konieczna i potrzebna, przynosi bowiem korzyść zarówno publiczności odwiedzającej najcenniejsze europejskie zamki, pałace i ogrody, jak i nam, pracownikom instytucji kultury, którym powierzono pieczę nad wartościami dziedzictwa.

SUMMARY

ARRE, or: in the network of European museums

Every day, a great number of individual specialists and the multidisciplinary teams of employees of royal residences throughout Europe face similar challenges relating to the conservation and protection of historical collections, as well as security, which is now becoming a crucially important issue. The statutory aims of the Association of European Royal Residences (ARRE) are to share the know-how and exchange methods of solving particular problems, to popularize research results, to organize joint cultural and educational projects, to develop partnership links and to ensure mutual promotion. Members of the Association aim to promote heritage values in the contacts with public administration, with politicians who create the European Union joint programs, and with the opinion-making organizations and circles, as well as the widest possible circles of the public. Great emphasis is put on raising the awareness of, and increasing the knowledge about, the shared European heritage which unites diverse traditions and local particularities.

Keywords: ARRE, museum, royal residences, heritage, international cooperation

NOTY O AUTORACH

Katarzyna Adamska, absolwentka Instytucji Kultury Polskiej i Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego; obecnie zatrudniona w Zakładzie Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej. (k.adamska@bn.org.pl)

Zuzanna Flisowska, absolwentka historii sztuki i teologii, doktorantka na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego; pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Interesuje się związkami teologii i dziejów myśli o sztuce, a także nowożytną grafiką, zwłaszcza o tematyce biblijnej. (zflisowska@muzeum-wilanow.pl)

Dorota Folga Januszewska, historyk sztuki, muzeolog, krytyk; profesor ASP i kierownik zakładu Teorii Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, wicedyrektor Muzeum Pałacu króla Jana III w Wilanowie; w latach 2008–2014 dyrektor Instytutu Muzeologii. Autorka studiów muzeologicznych na UKSW w Warszawie; w latach 1979–2008 pracownik Muzeum Narodowego w Warszawie; członek ICOM i AICA, prezydent PKN ICOM oraz SAREC/ICOM, ekspert RE ds. muzeów oraz NCN w projekcie UE JPI Cultural Heritage, ekspert w programach MNiSW, członek zespołu NPRH, wielu rad naukowych i muzealnych; autorka ponad 300 publikacji z zakresu muzeologii, teorii i sztuki XVII–XX w., kuratorka 54 wystaw. (dorotafolgajanuszewska@muzeum-wilanow.pl)

Aleksandra Głowacz, edukatorka muzealna, historyczka sztuki, absolwentka Wydziału Historycznego oraz Podyplomowego Studium Muzealnego na Uniwersytecie Warszawskim; obecnie kierownik Działu Edukacji w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Autorka programów edukacyjnych Muzeum, adresowanych do grup szkolnych, konkursów dla młodych projektantów „Edukacyjny plac zabaw”, „Pojazd badawczy”, „Zabawka z pasją”. Koordynowała międzynarodowy projekt edukacyjny „Discovering European Heritage in Royal Residences”, wyróżniony w konkursie Sybilla 2011 oraz projekt „Wymiana doświadczeń w Europie – wspomaganie mobilności profesjonalistów z muzeów-rezydencji”. (aglowacz@muzeum-wilanow.pl)

Elżbieta Grygiel, od 11 lat pracuje w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, obecnie kieruje Działem Komunikacji Społecznej. Doświadczenie menedżera kultury zdobywała w Fundacji Bato-

rego (od 1992), była też kierownikiem programu międzynarodowej wymiany kulturalnej (Arts & Culture Network Program of Open Society Institute) realizowanego w 26 krajach Europy i Azji (1999–2002); jako kurator wilanowskiego programu *Silva rerum* wzmacnia kontakty muzeum ze środowiskiem uniwersyteckim, wydaje książki i popularyzuje wyniki badań naukowych w kompendium wiedzy na stronie internetowej www.wilanow-palac.pl/pasaz, organizuje konferencje i seminaria; jako członkini zarządu Association des Résidences Royales Européennes (od 2008) inicjuje i wspiera programy współpracy w sieci europejskich rezydencji królewskich. Jest członkinią ICOM, autorką artykułów o sztuce, edukacji przez sztukę i recenzji książek. (egrygiel@muzeum-wilanow.pl)

Piotr Jaworski, archeolog i historyk, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego; adiunkt w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i kierownik Zakładu Archeologii Klasycznej UW. Specjalizuje się w archeologii klasycznej, dziejach zainteresowań starożytnych i kolekcjonerstwa antyku w Polsce oraz numizmatyce antycznej; uczestniczy w badaniach archeologicznych w Bułgarii (Novae), Egipcie (Marea), Gruzji (Gonio-Apsaros; Dzalisi), Libanie (Chhîm; Jiyeh), Libii (Ptolemais), i Ukrainie. (Olbia) (stefan.benito@wp.pl)

Magdalena Kulpa, wieloletni pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, zajmuje się opracowywaniem materiałów źródłowych i prasowych związanych z rezydencją wilanowską i jej dawnymi właścicielami, ze szczególnym uwzględnieniem Stanisława Kostki Potockiego; kurator międzynarodowego projektu badawczego „Winkelmann – Potocki. Mistrz i uczniowie” mającego na celu przeprowadzenie badań nad źródłami koncepcji estetycznych, edukacyjnych, kolekcjonerskich i muzeologicznych Johanna Joachima Winkelmanna i Stanisława Kostki Potockiego oraz recepcji ich idei w Europie Środkowej. (mkulpa@muzeum-wilanow.pl)

Marek Letkiewicz, dr historii i historii sztuki, adiunkt w Zakładzie Sztuki Mediów Cyfrowych Instytutu Sztuk Pięknych na Wydziale Artystycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zajmuje się: archeologią mediów wizualnych (autor ok. 50 artykułów naukowych), eksploracją mediów audio-wizualnych jako nowego narzędzia nauki (scenarzysta i realizator ok. 40 dokumentów TV), oraz działaniami artystycznymi w zakresie sztuki mediów